

Eva Večerková, LIDOVÉ OBYČEJE A JEJICH VÝTVARNÉ KOMPONENTY. TVARY A SYMBOLY. *Moravské zemské muzeum, Brno 2010, 396 s.*–

Eva Večerková, kurátorka a vědecká pracovnice Etnografického ústavu Moravského zemského muzea, patří zaměřením své badatelské práce k autorům, kteří zaznamenávají a zkoumají konkrétní projevy lidové tradice minulých generací, sledují rozšíření, podobu a vnímání jejich tradičních i současných symbolických forem. Dlouhodobě se věnuje studiu lidových obyčejů, slavností a hmotných artefaktů, které je provázejí, což dokládají četné kompozice muzejních výstav ze sbírek Moravského zemského muzea, monografie o kraslicích na Moravě (2003), katalog o lidovém nábytku (2006) a naposledy spoluautorství na publikaci o evropských Vánocích (2010). V předložené práci se zaměřila na výtvarné komponenty obyčejů, na jejich tvary a symbolické formy, charakterizující a utvářející stěžejní příležitosti tradičního kalendářního a rodinného obřadního cyklu, což jí umožnilo zúročit výsledky rozsáhlých terénních výzkumů v moravském prostředí. V úvodní poznámce své knihy autorka oceňuje přínos sběratelského programu Národopisné výstavy československé v roce 1895, který položil základ shromažďování hmotných artefaktů spojených s obřady a obyčejí a ovlivnil chápání jejich etnické a regionální svébytnosti. Hodnotí podíl moravských sběratelů a národopisců na utváření krajinských výstav i dobových folklorních slavností, které významnou měrou přispěly k oceňování jevů lidové kultury v místě, kraji a národě a zpětně

se promítly do ožívování tradice. Z charakteristických rysů tradičních lidových obyčejů vyzvedává zejména synkretickou povahu tvarů a symbolů, založených na synchronním uplatňování prvků z různých historických období a různého obsahu a funkce. Mezi obyčejovými artefakty lze najít věci značně starobylé, ale i novodobé, reagující zejména na měnící se sociální a kulturní potřeby. Autorka upozorňuje na živý proces estetické kontinuity tvarů a symbolů, kloubící tradiční materiály, pracovní postupy a technologie s invencí a představovým světem nových tvůrců.

Stranou pozornosti ponechala Eva Večerková kraslice, kterým se věnovala na jiných místech, a také masky a další předměty spjaté s lidovým oděvem. Náznačená východiska sleduje v deseti kapitolách věnovaných artefaktům, převážně vyjadřujícím a charakterizujícím jak obecné, univerzální artefakty a symboly, tak i jejich regionálně specifické varianty, příznačné pro konkrétní kulturní okruhy. Pojednává o časových, místních a obyčejově právních určeních symbolů spojených s přírodními a produktivními způsoby života, jako jsou např. vinařské víchy (věchty slámy zavěšené na žerdi), vyjadřující dočasné zavření vinohradů a výčepní právo. Znaky právního významu nesly obřadní meče, šavle, různé druhy holí (*fedra, ferule*) a další atributy venkovské mužské chasy, které v konkrétních rituálních situacích propůjčovaly nositelům pravomoce respektované tradičním společenstvím. Reprezentativní a prestižní funkce měly prapory (korouhve), uplatňované při jízdách chasy u příležitosti církevních slavností, při svato-dušních svátcích a posvícení, o májových

slavnostech a svatbách. Na příkladu svatebních praporců zvaných *sulice* z obcí s bývalou charvátskou kolonizací na jižní Moravě (na Břeclavsku a Drnholecku) autorka přibližuje jejich veřejně kontrolní a morálně statusový význam, vyjádřený předměty upevněnými na žerdi (jablko, bílá kohoutí péra, červený a bílý šátek, dívčí *šatka*), sdělujícími svobodný stav a zachovalost snoubenců. V etnicky smíšených oblastech prapory zpodobovaly české a německé povědomí odlišnosti, které např. po roce 1918 mládež vyjadřovala zavěšením československého praporu na hodovou máji, v německých lokalitách připevněním praporků v barvě černé, žluté a červené. Soustavnému zájmu autorky odpovídá obsáhlá kapitola o obřadní zeleni, používané při obchůzkových obyčejích v průběhu kalendářního roku. Věnuje se rozmanitým ozdobným větvím, ratolestem a prutům včetně rozličných nástrojů k obřadnímu bití (*mrskače, korbáče, šibáky, šmerkusy* a řada dalších), dále stromkům (*májky, létečka*) a stromovým májím, symbolizujícím vegetační sílu, zdar a prosperitu, a také různým typům věnců – svatojánským, dožínkovým, hodovým, pohřebním (u svobodných mladých osob) i svatebním, symbolizujícím panenský stav nevěsty a družiček. Neopomíjí ani figuríny, vystupující ponejvíce v jarním obřadnímu cyklu (*mořeny, smrtky, kyselky, Jidáši, čarodejnice* aj.), v němž znázorňovaly životu nepřátelské, zpravidla ničivé postavy. K nim náležely i rozličné typy loutek, uplatňované při sklizňových oslavách, masopustních obyčejích, při obřadním kácení máje a také o svatbách (figury muže a ženy připevňované na vůz). Samostatná pozornost je

věnována vánočnímu stromu, darům a jiným jevům, které s ním souvisejí. Svědectvím autorčina systematického studia je důkladné zpracování pramenné základny pro poznání podob a významů atributů spojených se svatbou – svatebního koláče a svatebního stromu. V závěrečné kapitole nazvané *Svatební brána* shrnuje nejen rozličné formy zátarasů při zahrazování cesty svatebnímu průvodu, ale i průběh a proměny tohoto jevu, který přetrvál do současnosti. K obyčeji autorka přiřazuje stavění svatební slavobrány kolem dveří nebo vrat svatebního domu, jehož největší výskyt zaznamenala v obcích na jihozápadní Moravě, zejména na Třebíčsku, Telčsku a Dačicku. Dovozuje, že slavobrány byly pravděpodobně převzaty z městského prostředí, v němž se stavěly na počest příjezdu významných představitelů světské a církevní moci.

Výsledky vlastních, po několik desetiletí trvajících terénních sběrů z území Moravy doplněné zhodnocením sbírkových předmětů z Moravského zemského muzea i z fondů jiných moravských muzeí obohacuje Eva Večerková poznatky ze studia literatury, archivních a dalších, i méně známých a dosud nezhodnocených pramenů. Pečlivý terénní výzkum jí umožnil nejen zmapovat výskyt jednotlivých artefaktů, ale i nacházet spojitosti mezi tradičními jevy sahajícími hluboko do minulosti a současnými obyčeji a slavnostmi. Naznačuje, s jak širokým spektrem duchovních a materiálních kulturních hodnot tyto předměty souvisejí a jak je nezbytné v těchto otázkách prohlubovat české etnologické bádání k dosažení širěji srovnatelné základny, zejména pro mezislovanská a středoevropská studia. Je třeba vyzdvihnout úsilí

autorky přispět k postižení rozsáhlé oblasti tvarů, symbolů a komponent lidových obyčejů, vyžadující i různorodost pohledů folklorních, výtvarných, společensko-právních, sociálních a interpretativních. Analýzu solidní materiálové základny provází teoretický výklad jednotlivých jevů, dokládající jejich genezi, rituální význam, proměny a také územní rozšíření, často přesahující hranice moravských oblastí.

Práce Evy Večerkové je dokladem toho, že studium kulturních jevů nelze odtrhnout od historického bádání, jestliže se chceme pokoušet o věrohodné rekonstrukce. Při některých soudobých trendech, posuzujících jevy české tradiční lidové kultury z pohledu kulturně antropologických modelů studia vzdálených či multietnických etnik nebo prezentujících málo reprezentativní výzkumy postojů malých skupin či jednotlivců, je tato práce badatelsky svědomitým a důležitým připomenutím jedné z linií všedních a svátečních konfigurací života minulých generací. Dodejme, že v našem oboru jde o netradičně pojaté dílo, které etnologicky i muzeologicky obohacuje úroveň typologie a popisu hmotných předmětů ve spojení s jejich etnologickou interpretací. Kniha je přínosná a inspirativní nejen pro studium obyčejové tradice, obřadního folkloru a výtvarné kultury, ale může být i významným podnětem pro bádání příbuzných společenskovědních oborů včetně jazykovědy, zvláště dialektologie, neboť obsahuje mnoho místních a regionálních pojmů. Je doprovázena množstvím kvalitních černobílých a barevných fotografií, obsáhlým německým resumé a seznamem literatury.

Alexandra Navrátilová (EÚ AV ČR, v. v. i.)

Amitav Ghosh, VE STAROBYLÉ ZEMI. Sociologické nakladatelství (SLON), Praha 2012, 295 s. Přeložil Jindřich Mand'ák.–

Od postmodernismu v antropologii nebo snad od pozdního Geertze pokračuje žánrová hra mezi etnologií a krásnou literaturou; připomeňme charakteristiku francouzského etnologa Toffina: mluví o „narrativní etnologii“, což není právě ideální nápad. Ale buďme konkrétnější a snad terminologicky tolerantnější: co předkládá náš autor, tedy Amitav Ghosh, je nepochybně něco na způsob narrativní etnologie. To nestačí, a tak spěchám dodat, že dílo o „starobylé zemi“ je výrazem nebo snad jednou z podob postkoloniální narace. Je románem? Je etnologií? Nebo obojím? Ještě konkrétněji: jde, jak se mi možná mylně zdá, o beletrizovanou „dependenci“ *Subaltern Studies*.

Ohnisko: otrok Bomma, jemuž je v textu věnována nápadná úloha, vstupuje do historie, více psané nežli reálné. Už nás nezajímají carlyleovští hrdinové, ale spíše anti-hrdinové, tedy jejich identifikovatelné hlasy, hlasy anti-koloniálních „non-elit“ nejlépe z Indie. O tento zájem se postarali takoví prestižní autoři/autorky jako Bhabha a Spivak(ová). Neboli: jde tu vskutku o překrývání či prolínání identit a osudů mezi aktéry kolonizovanými a aktéry kolonizujícími? Myslím však, že Amitavu Ghoshovi šlo primárně o vyprávění; nechce však psát exotický román ve stylu Lotiho ani nehodlá tvořit koloniální román ve stylu Forstera. Chce mluvit o sobě, o svém terénním výzkumu v Arábii a o svém osobitém objevu otroka Bommy spjatého s Ben Jicuem (dostí autonomní rovina díla): beletrizace subalterity? Nevím, ale asi ano. V každém případě jde o obraz terénního počínání Amitava